Američke predigre. Riječ je o iskazima koji se »bore« protiv **praznih mjesta** naše svakodnevne komunikacije: »*fraza o ljudskosti i suhom zlatu toliko se istrošila da je samo mogla nauditi zlatu*« (217).

O dvjema razinama romana moglo bi se još razgovarati, ali to ćemo ostaviti teoretičarima literature koji na Blaževićkinu tekstu mogu ulaziti u detektiranje manirističkih elemenata (kao što su npr. Pavličićevi ogledi o manirističkoj poetici).

Vjerujem da će se i u drugim kritičkim razgovorima o *Američkoj predigri* više prostora posvetiti strukturalnim osobitostima romana. Možda bi bilo ipak pogrešno pri tome u tekstu pronalaziti neki pokušaj inoviranja u našoj sinkronoj proznoj produkciji. Slične primjere, kao što rekoh **dvorazinskog načina struktuiranja** (zbilja — literatura), mogli smo već čitati.

Ne, ne smije se zbog opširnijeg opisa izražajnog sustava zaboraviti istaknuti uspješnost tematskog sustava, tu laganu nostalgiju za prostorom nečega što zovemo domovinom, prisutnu u svih likova romanu. Vjerujem da *Američka predigra* neće biti čitana samo u čitatelja koji su skloniji »zahtjevnijoj« literaturi. Ona bi, po mom osobnom sudu, a zbog svog kratkog realističkog romana o Beli što je bio pripreman u generički složenom prvom dijelu, trebala naći i one recipijente koje zanimaju prije svega tematski nizovi i koji se ne žele opterećivati složenošću izražajnog sustava. Ispunjenje očekivanja u različitih primatelja zasigurno govori i o uspješnosti romana.

Takav spoj postojanja »prave« priče umetnute u žanrovsku mnoštvenost zanimljiv je, zasigurno, i teoretičnijim analizama koje neće pogriješiti ako roman *Američka predigra* uzmu kao predložak na kojemu će pokazati uspješnu realizaciju postmodernističke proze. Bez njega, uostalom, neće moći. U rečenom leži i moj vrijednosni sud.

svet linija, oblika

Mileta Prodanović: NOVI KLINI, Filip Višnjić, Beograd, 1989.

nenad šaponja

Na hiljade Novi Klinija postoje rasuti duž našeg aktuelnog sveta. Oni se čine privremenim staništima egzistencijalnog puta. Najčešće. Postoje kao svetovi linija i oblika. Njihova životnost izgleda suvišnom. Nebitnom. Postojanje u njima se iskazuje ili u ropstvu dogmi ili, što je ređe, u subverziji kroz kreativno. Prodanovićev Novi Klini predstavlja enklavu totalitarne sređenosti koja je smeštena negde u postcivilizacijsko i posthrišćansko vreme naših zaborava. Priča o njemu je priča o zatvorenom društvu, odnosno o ulasku i prolasku kroz njega od strane pojedinca osuđenog da traži »tihi glas nepravilnosti u carstvu dosledne geometrije«. Sličnost sa (»Starim«) Klinijem, strogo uređenom srednjovekovnom benediktanskom opatijom iz istoimenog francuskog gradića, ili sa nizovima različitih varijanti savremenih »Klinija«, može se pronaći samo u ravni metafore.

Treba primetiti da sklonost rekonstruisanju prošlosti na neki način određuje obe dosad obelodanjene Prodanovićeve knjige. **U Večeri kod Svete Apolonije** (1984) u pitanju je bio fiktivni životopis renesansnog slikara Andrea Vazarija, a u romanu **Novi Klini** radi se o budućoj prošlosti, odnosno zamućenim optikama brojnih prošlosti od kojih jednu čini i naša sadašnjost (postajući nejasnom senkom, tek podlogom za (najčešće, pogrešno sećanje). Isto tako, obe knjige se predstavljaju kao putopisi sa i iza situacije umetničke kreacije, ali i susreta sa neminovnošću kolektivno svesnog i određenog. Formalno, Novi Klini je smešten u fantastični milje (predstavlja, kako ga kritičar Vasa Pavković žanrovski označava, »fantastičnu utopiju«), no, to je, zapravo, pripovedačka maska, oaza pojavnosti fizičkog sveta u koju autor projektuje prisutnost vlastitog nematerijalnog. Novoklinijevsko društvo može ličiti na materijalizaciju ideje, ali i na idejno sažimanje stvarnosnog materijala (autor na jednom mestu kaže, »Novi Klini je ipak koncentrat«). Odrednice su mu hiperuređenost, atemporarnost, kafkijanska atmosfera, preciznost, fikcionalnost, alegoričnost, raznoravanska metaforičnost,... Prodanovićev (neimenovani) junak putuje neznano odakle i dolazi u Novi Klini, tj. neznano gde. Tu postaje član neobične zajednice čije totalitarno ustrojstvo počiva na nejasnim postulatima života i dela njenog večno prisutnog Utemeljitelja. U toj ideologizovanoj sredini i sterilnom svetu sažetom od forme (»Strogim održavanjem forme nadoknađuje se ili prihvata odsustvo suštine«), oblika, bleskova, zvukova i neizgovorenih reči, on je neopozivo sam. Obavlja zadate obaveze rada u sređivanju knjižničnog materijala i usput se odaje subverziji (u odnosu na novoklinijevsko ustrojstvo, s obzirom da od momenta samog ulaska u biblioteku njegova misao traži distancu subverzivnog naspram sistema u kome se našla), odnosno, kreativnom radu u smislu sastavljanja **Nove Knjige Novog Klinija,** rukopisa koji slaže iz njemu nepoznatih međuodnosa jednog broja delića mozaika koji je nekada predstavljao našu, zapadnu, hrišćansku, civilizaciju (»svekolika svetska istorija zapravo je predvorje Novog Klinija. Predigra.«). Taj aspekt njegovog rada u biblioteci predstavlja svojevrstan opis stvaralačkog rada. Iz krhotina znanja (ranijih, tuđih) on stvara svoje, sadašnje. On, takođe, stvara svoju sadašnjost naspram oficijelne sadašnjosti Novog Klinija. Priča o radu u biblioteci Novog Klinija je priča o ulaženju (putem teksta) u svet sačinjen od krhotina, fragmenata, sećanja zaogrnutih u simbole,..., u svet analogan postmodernoj situaciji savremene književnosti. Čitalac uočava da svet kreacije počinje da funkcioniše tek u onom trenutku kada svet, koga dotad doživljavamo kao zatvoren i potpun sistem, počinje da se raspada. Na krhotinama nas bivših. I budućih. To je stanje u kome se našao junak Prodanovićevog romana kada je započinjao svoj rad na Novoj Knjizi Novog Klinija, u trenutku potpunog unutrašnjeg poništenja novoklinijevskog ideološkog ustrojstva. Njegov rad u biblioteci je metafora za svakoliki kreativni rad, kao što je metafora i sama nedovršenost Nove Knjige Novog Klinija. Njegov susret sa bibliotekom jeste susret sa varljivo oživljenim mrtvacem koga njegovo biće koristi kao suigrača u igri konstruisanja moguće prošlosti. U toj igri Nova Knjiga Novog Klinija je ulog kao rekonstrukcija moguće stvarnosti. Stvarnost iza oznaka posejanih duž biblioteke jeste **druga** stvarnost koja se junaku postepeno otkriva. Ustvari, to je jedna od **drugih** stvarnosti (ili »uteha pružena izvan okvira ovoga sveta, tamo gde je ne može biti«). Jer, ona ne predviđa mogućnost jednoznačnog odgovora na ma koje pitanje (Novi Klini je »pojava neodređena sa svih strana, struktura koja bi se sa dosta proizvoljnosti mogla nazvati tvornicom sadašnjosti«). Svet romana Novi Klini je svet sa koga su obrisane spoljašnje neznake koje bi čitaoca vezivale sa konkretnim, to je svet kolektivnog prepun sopstvenih unutrašnjih mistifikacija. U njemu su snažno ispoljene razlike između konkretnog, sveta stvarnosnog doživljaja, i sveta biblioteke, čiji je lajt—motiv »poetika borhesijana« prokazana kroz obradu knjižničke galaksije i raznovrsnosti i vitruelnosti sveta pohranjivanog u nju.

U romanu postoje dve personifikacije — junak/narator i Novi Klini kao kompleks situacija (formi) unutar kojih deluje junak (koji je, po sopstvenom iskazu, tu »samo pokret ruke, šaka, prst. Možda. Ili još manje. nevažnije.«, koji je uvek, poput Jozefa K., okružen svetom odluka, čije mu značenje i funkcionisanje nisu poznati (»neupadljiva, sveprisutna ruka«). Sami pripadnici zajednice su doživljeni kao depersonalizovana bića (oni su okrenuti »slavnoj sadašnjosti kojoj je ukinuta mogućnost da se poredi sa bilo kojim drugim vremenom«) što čine organizam Novog Klinija. Njegovi lavirinti su označeni otuđenim ideološkim obrascima (ovaj segment ideologizacije života novoklinijevske zajednice bez teškoća može biti prikaza nekih savremenih ideoloških obrazaca, ili, pak, totalitarni aspekt određenih društvenih podcelina (kao što je vojska, na primer) i jedino oni omogućavaju prohodnost. Oni su, kao i samo postojanje Novog Klinija kao forme, već toliko puta individua individuaciono ponavljani da, s puno prava, možemo govoriti o pitanje i njegovu (nesumnjivu) fantastičnost. Isto je i sa samom mitskom ličnošću Utemeljitelja ili Osnivača, odnosno obogotvorenog bića koje stoji iza ideologije novoklinijevskog života (iako, on ne mora nužno biti metaforom samo totalitarnog vođe, već i vođe uopšte, znači onoga koji, krajnji u nizu, sažima, sabira i poništava svoje prethodnike, onoga čije ime postaje međaš, nezavisno od suštinskih ili epistemoloških kriterija). S druge strane Novi Klini **i jeste** kult Osnivača, čija svakodnevna opipljivost, simbolika i detalji izgledaju prepisanim iz stvarnosti u kojima milioni sličnih junaka tavore u svetovima linija i figura, na površinama ideoloških zabluda. Nsuprot totalitarnom (koje se iskazuje svojim pojmovnim i životnim siromaštvom i ograničenjima) kao druga sadržinska potka ovog romana nalazi se znanje, u svoj sopstvenoj vitruelnosti i neuhvatljivosti. To su dva pola doživljajnog antagonizma. U totalitarnom postoji iluzija o apsolutnom znanju s obzirom na ograničen opseg pojmova i delatnih (propisanih) radnji. Ulaskom u znanje, sa spoznajom njegove širine stiče se osećanje relativnosti i nesigurnosti. A Novi Klini je, pre svega, metafora i kao takav otkriva se u sveprisutnosti duž tokova naših života, on nas upućuje na irealnost vlastite stvarnosti. Jer, treba prihvatiti »da su i unutrašnji zidovi samo maska, sloj kamenih kulisa«. Svet kojim se kreće junak Novog Klinija, mrtav je. Radi se o oblicima nepromenjenosti. Učesnik je zapravo samo nemoćni posmatrač—posetilac. On kroz fikcionalnost (jedne od mogućih) budućnosti postoji u koordinatama (neke, katkad ne samo metaforične) sadašnjosti. U Novom Kliniju se ispoljava dvostrukost naših aktuelnih stvarnosti. Što se tiče samog života u Novom Kliniju, njega čini uobičajenost, okoštalost i sterilnost, uopšte, redukovanost pojavne stvarnosti. Ako se izuzmu regulama života i rada određeni interpersonalni kontakti, oni u obliku slobodne komunikacije i ne postoje. Stanovništvo Novog Klinija, u segmentima života van propisanog, jeste desocijalizovano i deerotizovano, a sam roman Novi Klini spada među one retke knjige u kojima se ne može naslutiti niti jedna naznaka erosa, konstituenta koji tako često pokreće i čini potku priče i o čitaoca i u pisca. O nekom erotski determinisanom emocionalnom životu junaka romana nema nikakvih tragova.

Zanimljiv je i problem proticanja vremena u Novom Kliniju, koje u početku deluje zgusnutim, kompaktnim, istovetnim. Njegovim protokom narator/junak otkriva pukotine koje se granaju i uvećavaju (kao i u toku svake ontogeneze, uostalom), otkriva pukotine ljudske dezintegrativnosti, ali ono i dalje ostaje neodređeno i neuhvatljivo s obzirom da se u Novom Kliniju ono ne smatra relevantnom oznakom. Junak nema pojma koliko ima godina, ili kako one teku. Taj život u svetu sa premalo odrednica daje veću težinu (ali i manju prodornost) njegovoj (uopšte, ljudskoj, i, mahom, neizvodivoj) potrebi da se **sasvim** zaviri **iza** fasade (lika ili stvari), da se pronikne tajna funkcionalnosti Novog Klinija ili stvarnosti osnivača. Ta potraga za esencijom se sapliće o usputna pitanja — pobune i kazne, totaliteta i individualiteta, potpunog i nesamerljivog — i lakonizam odgovora u vidu zmija koje gutaju sopstvene repove. Sam Novi Klini je takav kakav je, ali druga mesta su još udaljena od istine — promišlja Prodanovićev junak prepuštajući zaborav svoga putopisa zaboravu čitaoca.

Jedan segment svesti, individualnog, segment perceptibilne stvarnosti, saopšten je. Ostalo se može domišljati. Ili ne mora. I tako je ulazak i boravak u Novom Kliniju samo jedna od životnih verovatnoća.